

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN:
DOI Number:

Cilt: 1 Sayı: 1 Ağustos 2018

s.s. 154-168

**Makalenin Geliş
Tarihi**

27/07/2018

**Makalenin
Kabul Tarihi**

02/08/2018

Yayın Tarihi
21/08/2018

“SEN OLMASAYDIN FELEKLERİ YARATMAZDIM” HADİS-İ KUDSİSİNİN KLASİK ŞİİRE YANSIMALARI

Ali YILDIRIM¹

ÖZET

Kudsi hadisler Hz. Peygamber tarafından söze getirilen; ancak manası Allah tarafından ilham edilen sözlerdir. Şüphesiz bu sözler, bir ayet olmamakla birlikte Allah'ın sözleridir. Edebiyatımızda ve özellikle klasik şiirimizde bu itibarla yaygın olarak kullanılan bazı hadis-i kudsiler mevcuttur. Özellikle mutasavvıfların sık sık başvurdukları “Ben gizli bir hazineydim; bilinmeyi diledim” hadis-i kudsisi oldukça meşhurdur. Yine klasik şiirimizde sık sık geçen hadis-i kudsilerden birisi de “Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk” (sen olmasaydın, sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım) sözüdür. Hz. Peygamber sevgisi ve övgüsü, edebiyatımızda müstakil eser veya şiirlerle yapılmakla birlikte beyitlerin içine serpiştirilmiş ibareler şeklinde de geçmektedir.

Dinî bakımdan sahihliği çokça tartışılmış olan bu hadis, bütün bunlara rağmen edebiyatımızda ve özellikle şiirimizde oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Anlamı itibarıyla değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'e olağanüstü bir paye verilmiş olması, bu hadisin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü kendi varlığının bilinmesi için mevcudatı yaratmayı murat eden Allah, hadise göre varlığı yaratma sebebi olarak Hz. Peygamber'i işaret etmektedir. Bu paye, edebiyatımızda yüce bir makam, ulu bir sultanlık olarak telakki edilmiş ve bu ibare ile genellikle saltanat bildiren kelimeler yan yana getirilmiştir. Kısmî iktibasla ve “levlâk” kısaltmasıyla geçen hadis daha çok şah, taç, taht, otağ, hil'at gibi saltanat bildiren kelimelerle terkiplere girmiştir.

¹ Prof. Dr. Fırat Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. ayildirim@firat.edu.tr.

Anahtar Kelimeler: Hadis-i Kutsi, Yaratma, Levlâk, Hz. Peygamber, Klasik Şiir

**“IF I HAD NOT CREATED YOU I WOULD NOT HAVE CREATED THE
UNIVERSE EITHER” REFLECTIONS OF THE SACRED HADITH OF
CLASSICAL TURKISH POETRY**

ABSTRACT

Sacred hadiths that which is mentioned by the Prophet; but it is inspired by Allah. Surely these words are not a verse but the words of Allah. There are some sacred hadith which are widely used in our literature and especially in our classical poetry. Especially suicides often resort to "I was a secret treasure; I wish the unknown "The sacred hadith is quite famous. Again, one of the sacred hadith which is frequently mentioned in our classical sense, is the word "Levlâke lemâ halaktü'l-eflâk" [if I had not created you I would not have created the universe either]. The love and praise of the Prophet also takes place in our literature as independent works or poetry and as phrases interspersed within couplets.

This hadith, which has been widely discussed in religious terms, has been widely used in our literature and especially in our poetry despite all of this. When assessed meaningfully, the fact that the Prophet is given an extraordinary pillar reveals the importance of this hadith. Because Allah, who is willing to create a presence for the purpose of knowing his own existence, He points to the Prophet. This praise is considered as a supreme authority, a grand sultanate in our literature and the words which usually declare reign are brought side by side. Hadith with short quotation and abbreviation of "levlâk" has entered into the words of the reigns such as king, crown, throne, otak, hil'at

Key words: Sacred Hadith, Creation, Levlâk, Prophet, Classical Poetry

Kâinatın kökeninin araştırması veya kâinatın kökeni ile ilgili teoriyi anlatan “kozmoğoni” kavramı; düşünce sistemleri, felsefi görüşler ve dini inançların en çok üzerinde durdukları problemlerden olmuştur. Varlığın kadim olup olmaması, varlığın esas itibarıyla var olup olmaması, varlığın yaratılmasında bir ilk sebebin olup olmaması gibi hususlar mutasavvıf ve mütefekkirlerin tartıştıkları ana konulardan biri olmuştur. İlginç olan bir durum ise eski mitoloji ve destanlarda da, kâinatın yaratılmasına dair benzer durumların olmasıdır. Yani insanlık, gerek bilimsel, gerek inançsal ve gerekse duyumsal olarak yaratılmayla ilgili ortak ve benzer düşünceler geliştirmişlerdir. Örneğin Altay Yaratılış destanındaki ilk yaratılış ile Allah'ın kendi nurundan Hz. Muhammed'in nurunu yaratması ve ondan da bütün mevcudatı yaratması arasında benzerlikler görülmektedir:

“Yer ve gök yaratılmadan önce her şey sudan ibaretti, yer yoktu, güneş ile ay da henüz yoktular. O zaman, Tanrıların en yükseği, bütün varlıkların başlangıcı, insanoğullarının ata ve anası Tengere Kayra Kan kendisine benzer bir varlık yaratarak ona (kişi) dedi” (Sakaoğlu ve Duymaz 2002: 173).

Tasavvufi şiirlerde şairlerin en çok alıntılardıkları söz kalıplarından birisi, “Levlâke levlâke lemâ halaktü’l-eflâke” hadis-i kudsîsidir. Yani “sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım”.

Mutasavvıflar bunun zeminini, yine tasavvufun önemli nazariyelerinden olan “devir”e oturtmuşlardır. Devir nazariyesinin de temeli yine başka önemli bir nazariye olan “vahdet-i vücüt”la ilintilidir. Şöyle ki bu inanışa göre Hak’tan başka hakikî bir varlık yoktur; O’nun dışındakiler varlık değil bilakis yokluktur, denilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen bir “varlık” kavramına da kayıtsız kalmak mümkün gözükmemektedir. Mevcudatın kendinden kendine yeten bir varlığı olmayıp, bir Yaratıcıya ihtiyaç duyması durumu da zarurîdir.

O halde varlığı Tek ve Mutlak olarak anlayan bu anlayışa göre, görece ikiliğin de makul bir zemine oturtulması gerekmektedir. Yaratıcı ile yaratılanın direkt bir bağlantı içinde olması veya fizikî bir ilgi içinde olması nazariyeye halel getireceğinden bir “ara forma” ihtiyaç duyulmuştur. Yani Yaratıcının bizzat kendinden bir varlık yaratması sorununa makul bir çözüm fikri şekillendirilmiştir. İşte buna çözüm olarak varlığın *silsile-i meratib* olarak yaratılmasının en tepe noktasına Nur-ı Muhammedî oturtulmuştur. Hak, kendi nurundan Nur-ı Muhammedî’yi yaratarak, hem bir ilgi ve hem de tamamen bir farklılık durumunu tahakkuk ettirmiştir. Zira bu ayırım yapılmamış olsa idi, eski Yunan felsefesindeki vahdet-i mevcut (panteist) düşüncesi ile aynileşmek sorunu ortaya çıkacaktı.

Kaynaklara göre Allah’ın kendi nurundan ilk önce Hakikat-i Muhammedî’yi yarattığı düşüncesini ilk kez dillendirenin Tusterî olduğu; ancak Tusterî’nin bunun bir yaratma sebebinden çok, bir “adl” ve “el-hak mahlukun bih” (yaratma aracı olan hak) olarak telakki ettiği anlaşılmaktadır (Demirci1997: 179).

Hallac-ı Mansur, Süfyan-ı Sevri gibi mutasavvıf mütefekkirlerin de dile getirdiği bu düşünce, en kâmil şeklini Muhyiddin İbn Arabî ve Abdülkerim el-Cilî’nin eserlerinde bulmuştur. Bilindiği gibi İbn Arabî, varlığı beş hazret üzerinden değerlendirmektedir. Buna göre ilki Zat mertebesi, ikincisi Sıfat ve

Esmâ mertebesi, üçüncüsü Uluhiyyet mertebesi, dördüncüsü Emsal ve Hayal mertebesi, beşincisi ile His ve Müşahede mertebesidir. Gayb-ı Mutlak veya Ahadiyyet olan Zat mertebesi aynı zamanda lâ-taayyün (tecellisizlik) mertebesidir. Ahadiyyetten Vahidiyete olan ilk tecelli ki buna taayyün-i evvel de denir, Hakikat-i Muhammedî'ye karşılık gelmektedir.

Hakikat-i Muhammedî, tasavvufî eserler ve şiirlerde uluhiyyet, nur-ı Muhammedî, vahidiyyet, vahdet-i sırf, vahdet-i hakiki, âlem-i vahdet, ahadiyyetü'l-cem, levh-i mahfuz, ümmü'l-kitab, levh-i kaza, asl-ı âlem, berzah, velâyet-i mutlaka, felek-i sabitat, tecelli-i evvel, mahluk-ı evvel, zillullah, vücud-ı evvel, madde-i evvel, vücud-ı kül, hakikat-i âdem, insan-ı ezeli, mertebe-i insan-ı kamil, halife, ruhü'l-kuds, arşullah, kâbe kavseyn, ebu'l-ervah vb. pek çok farklı terimlerle ifade edilmiştir (Demirci 1997: 179).

“Vahdet-i vücud ve buna bağlı olarak tecelli, yani ilk ruhtan başlayarak ruhların, meleklerin, yerin, göğün, evrenin, tüm varlığın var olma meselesi, tasavvuf inancının temelini teşkil etmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in varlığı, Allah katındaki, peygamberler, insanlar ve melekler arasındaki yeri; evrenin yaratılışındaki rolü ve önemi; kendi cismanî varlığından önceki ve sonraki mahiyeti konuları üzerinde tasavvuf ehli çok düşünmüş ve fikirler üretmişler; şairler de bu fikirleri mazmun ve sembollerle şiirleştirmişlerdir” (Güler 2006: 64).

Allah, Kur'an'da “Bunun içindir ki ey Peygamber! Biz seni, ancak âlemlere rahmet olmak üzere gönderdik” (Enbiya 107) diyerek Hz. Peygamber'i bir rahmet peygamberi olarak nitelerse de “sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” hadisinin sahihliği noktasında sıkıntılar vardır.

Söz konusu hadis, Kütüb-i Sitte'de geçmemektedir. Sadece Suyuti ve Acluni'nin eserlerinde geçen bu hadisin, bütün büyük hadis toplayıcıları tarafından uydurma olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Zira Kur'an'da da bu minvalde, bunu çağrıştıran bir ifade geçmemektedir. Üstelik Kur'an'da Kehf suresi 110. ayette “De ki: “Ben de sizin gibi bir insanım” ifadesi geçmektedir ki bu da, Hz. Peygamber'e böyle bir isnadın doğru olamayacağına delildir. Yine Kur'an'da geçen “Ey Muhammed” ibareleri, “Habibim” yani sevgilim diye çevrilmektedir ki bu da zorlama bir tevildir.

İşin hakikati böyle olmakla birlikte söz konusu hadis klasik edebiyatımızda, bhusus klasik şiirimizde oldukça fazla aksülamel bulmuş ve yaygın bir

şekilde kullanılmıştır. Bunu, belki de Müslümanlar arasında Hz. Peygamber sevgisinin bir nişanesi olarak kabul etmek gerekmektedir. Ayrıca yukarıdaki düşünceyi kuvvetlendiren bir takım hadislerin varlığı da söz konusudur. Örneğin “Ben son gelen ilkim” yahut “Ben yaratılıştaki nebilerin ilki, peygamber olarak gönderilme yönünden sonuncuyum” (Yıldırım, 2000: 126). “Âdem ruhu ile cesedi arasında iken ben nebî idim” (Yıldırım, 2000: 115) hadisleri Hz. Peygamber’in yaratılanların en tepe noktasına kondurulmasında etkili olmuştur. Yine Miraç hadisesinde Arş-ı a’la’ya, Allah’ın huzuruna çıktığı inancı da ona izafe edilen makamlardan ve payelerden biridir. Bütün bu ilgilere Hz. Peygamber’e izafe edilen en yaygın sıfatlardan birisi Fahr-i Âlem, bir diğeri ise Mefhar-ı Mevcudât olmuştur.

Tasavvufun engin ve derin neşvesi, mutasavvıf olsun olmasın, hemen bütün klasik şairlerimiz tarafından talep görmüş ve şiirlerinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla insanın doğumla başlayıp ölümle sonlanan dünya hayatının sınırlarından çıkmasını sağlayan aşk ve özellikle ilahî aşkı dillendiren tasavvuf ve düşünce sistemi klasik şairlerimizin coşku ve vecd ile dillendirdikleri hususlardan olmuştur. İşin inanç ve düşünce boyutundan çok bir hissetme, duyma ve algılama yönünün edebî metinlere yansımaları ile karşı karşıyayız. İşte bu noktalardan söz konusu hadis hemen bütün klasik şairlerimizin eserlerinde kendine yer bulmuştur.

Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostluğuna
Levlâk ana delîl durur ansuz yir ü gök olmadı (Yunus Emre, 386/7)

(Mevcudat Hz. Peygamber’in dostluğuna/yüzü suyuna yaratıldı; Levlâk ona bir delildir ki, onsuz yer ve gök olmazdı.)

Levlâk hadisi genellikle na’tler ve Hz. Peygamber övgüsü olan beyitlerde karşımıza çıktığı için; bu ibarenin yanında onun diğer vasıfları ve yücelikleri ile birlikte kullanılmaktadır. Bunlar “miraç”, “kâbe kavseyn”, “rahmeten li’l-âlemîn”, “kurb-ı Yezdân”, “ev-edna”, “habib” gibi kavramlar olmaktadır.

Şiirlerde gerek kafiye ve gerekse vezin zorlaması ile genellikle “levlâk” ibaresi şeklinde kısmî iktibas olarak geçen hadis, aynı zamanda bazı tamlamalarla şiirlerde yer almaktadır. Bu tamlamalara, genellikle “şah” kelimesi ve ona bağlı unsurlar eşlik etmektedir. Yaratılışın sebebi olmak, ona Yaratıcı’dan sonra gelen en yüksek payeyi vermektedir. Beyanî’ye göre dördüncü kata yükselen Hz. İsa’nın konumu Hz. Peygamber’in ayak toprağıdır:

Her ki cismin hâk-i pâ-y-ı şâh-ı levlâk eyleye
Cây-ı ârâmın Mesîh-âsâ ber-eflâk eyleye (Beyânî, G.745/1)

(Kimin ki cismi Levlâk şahının ayak toprağı olur, onun makamı feleklerin üzerindeki Hz. İsa olur.)

Levlâk, çok önemli bir paye olduğuna göre ona hil’at denmesi gayet tabiidir. Zira hil’at yüksek payelere erişmiş olanlara giydirilen bir nişanedir. Sehabî, aşağıdaki beyitlerinde “Habibim” hitabını da gönderme yaparak şöyle söylemektedir:

Olmaz ferş-i kadem atlas-ı eflâk sana
K’ey Habîb’üm yaraşur hil’at-i “Levlâk” sana
...
Medh idüp zâtunı bî-çâre Sehâbî ne disün
Çünkü “Levlâk” didi Hâlık-ı eflâk sana (Sehabî, 2/1-7)

(Ey habibim sana Levlak hil’ati yakışır, senin ayaklarının altına gökyüzü atlası serilse bile az gelir; zavallı Sehabî seni nasıl övsün; zira Hak sana Levlâk demiş.)

Revânî de Tâhâ ve Yâsîn surelerinin yanı sıra, Hz. Peygamber’in “âlemlere rahmet olarak gönderildiğini” bildiren ayetle birlikte, yine Levlâk hil’atinden bahsetmektedir:

Hil’at-i levlâk ile teşrîf idüp zâtın Hudâ
Gâh Yâ-Sinde tavsîf oldı ol gâh Tâ-Hâ
‘Âleme hezâr hezârân talebdür bu sadâ
Mustafâ mâ câe illâ rahmeten li’l-’âlemîn (Revânî, Mst 2/II)

(Huda onun zatını Levlâk hil’atiyle şerefendirip bazen Yasin bazen de Taha surelerinde onun vasıflarından bahsetmektedir. “Ben Mustafa’yı âlemler rahmet olarak gönderdim”, ayeti bu âlemin binlerce kere duymak istediğı sedadır.)

Levlâke hil’atin giyene olmaya ba’id
Heft âsmânı gün gibi seyr itse şâd-kâm (Behiştî, K.2-37)

(Levlâk hil’atini giyen yedi göğü (mükevvenatı) gün gibi ayan beyan seyrederek.)

Levlâk'ın en yüce makam olması ve bu makamda bir şahın bulunması, şahlığın simgesi olan tacı da çağrıştırmaktadır. Şeyhülislam Yahya, Hz. Peygamber'in şahlığına binaen taca sıfat olarak Levlâk'e yer vermiştir. Ayrıca şahlara taç yanında bir de tahta ihtiyaç vardır ki, bu da şüphesiz arş-ı a'la olurdu:

Sana mahsûs lutfidur Hakkun
Tâc-1 Levlâk ü taht-1 Ev ednâ (Şeyhülislam Yahya, 1/2)

(Levlâk tacı ve Ev-ednâ tahtı Hakk'ın sana özel bir lütfudur.)

Vahyî, Hz. Peygamber'in sadece insanlara değil aynı zamanda cinlere de peygamber gönderildiğini de hatırlatarak, Levlâk'ın aynı zamanda bir Hak hitabı olduğuna gönderme yapmaktadır:

Ey tâcver-i hitâb-1 levlâk
Ey mefhar -i ins ü cinn ü eflâk (Vahyî,2/36)

(Ey, Levlâk hitabının padişahı; insan, cin ve bütün kâinatın övüncü.)

Vücûdı illet-i gâ'yye-i zemîn ü zaman
Zuhûrıdur sebab icâd-1 dâr u diyâra (Vahyî, 11/32)

(Zaman ve zeminin yaratılma sebebi; bütün varlıkların ortaya çıkma nedeni.)

Sakıb Dede de Levlâk'ın hitap yönüne vurgu yaparak şöyle söylemektedir:

Sırr-1 Âdem cân-1 'âlem oldıgun tekrâr ider
Şive-i minnetde Levlâk hitâb-1 'izzetün (Sakıb Dede, Mst 5/5)

(Minnet şivesinde İzzetli Levlâk hitabının, insanın sırrı, âlemin canı olduğunu tekrarlayıp durur.)

Vahyî, Levlâk'ın yanı sıra Hz. Peygamber'in anlatıldığı ayetten de iktibas yaparak, saltanat bildiren kelimelerle (sikke, taç, hutbe, han) şu beyti kurmaktadır:

Revâ-yı sikke-i levlâk ü tâc-1 erselnâk
Sezâ-yı hutbe-i Kur'ân u hân-1 âlemdür (Vahyî, 7/62)

(Âlemin padişahı olan Peygamber’e Kur’ân’dan hutbe okutmak, “erselnâk” tacı ve “Levlâk” parası yakıştır.)

Vahyî, bu hadisin Arapçası yanında Türkçe karşılığı olan “sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” sözünü de şiirine alarak katmerli bir ifade yoluna gitmiştir:

Ey sırr-ı suhan-sütûr-ı Levh-i Mahfûz
Ferş olsa yolunda arş olurdu mahzûz
Levlâke lemâ halaktüden fehm olunur
Sen olmasan olmaz idi âlem melhûz (Vahyî, Rb-18)

(Ey Levh-i Mahfuz’un satırlarındaki sır; arş senin yoluna serilse haz alırdı; “sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” bu sözden (levlâk) anlaşılır.)

Ol pâdişeh-i tâc-âver-i hutbe-i “levlâk”
Sultân-ı şeref-perver-i heft-kişver-i eflâk (Haşmet, K.23-75)

(O, Levlâk hutbesinin (hitabının) padişahı; feleğin yedi ülkesinin şerefli sultanıdır.)

O şâh-ı taht-ı levlâkûn Hudâ vassâfidur çün-kim
Ana şâyeste vasfi iddiâ ayn-ı kabâhatdür

Medih-i fahr-i mevcûdâta kudret kanda ben kanda
Ayârın bilmemek erbâb-ı isti’dâda töhmetdür (Vahyî, 5/56-57)

(O, Levlâk tacının sultanının vasfedicisi Huda’dır. Ona benzer vasıflandırma yapmak bir eksikliktir. Mevcudatın övüncü olan onu, benim övmem mümkün mü? Söz kabiliyeti olanların haddini bilmesi gerekir.)

Hutbe-i levlâk ile buldun şeref
Gayra selef Hâlîka oldun halef

Eyledi levlâk hitâbın sana
Oldı senünçün dükeli mâ-sivâ (Âli, Mes.1/9-17)

(Levlâk hitabıyla şeref buldun; yaratılanın öncüsü, Yaratıcının halifesi oldun; Sen olmasaydın hadisine nail oldun ve her şey senin için yaratıldı.)

Aslında her ne kadar bilinip söylene de “levlâk” ilahî bir sırdır; onun künhüne tam olarak vakıf olmak hiçbir zaman mümkün değildir. İlet kelimesi de, felsefede dillendirilen “ilk sebep” (el-illeti'l-ülâ) kavramını hatırlatmaktadır:

İlet-i gâ'yye olan 'âlem ü hem âdeme
Sırr-ı levlâk-mazhar-ı Peygamber-i zî-şâna bak (Sıdkî, G.137/10)

(Hem âlemin hem de insanın yaratılmasının sebebi, Levlâk'ın sırrına mazhar olan şanlı Peygamber'e bak.)

Şeyh Galib de iki beytinde bu hadisi zikretmektedir. İlk beyitte gizli bir hazine olarak telakki ettiği Levlâk'ı kafiye gereği “Levlâ” şeklinde kullanmaktadır. Diğer beytinde ise sultan ve müstemilatı bağlamında Levlâk'ı değerlendirmektedir:

Egerçi hatm-i devrân-ı risâletsin zamânunda
Velî zâtunladur feth-i tılısm-i genc-i levlâyı (Şeyh Gâlib, 6/27)

(Gerçi peygamberlik devranının sonusun; lakin Levlâk hazinesinin tılsımlı açılışı seninledir.)

Mihr ü meh-leşker Şehen-şâhâ şefâat-perverâ
Ey ki zâtun ma'ni-i Levlâke mâzhar rûz u şeb (Şeyh Gâlib, 2/35)

(Şefaatin sığınağı güneş ve ay askerli şah, Levlâk'ın anlamı gece gündüz senin zatınladır.)

18. yüzyıl şairlerinden Kâmî de aşağıdaki beyitlerinde klasik olarak varlığın yaratılma sebebi olarak Levlâk'ı kullanmakla birlikte Hz. Peygamber'in Miraç hadisesine de göndermede bulunmaktadır:

Medâr-ı gerdiş-i eflâk u mazhar-ı levlâk
Müzil-i zulmet-i işrâk u mihr-i subh-ı savâb (Kâmî, K.3/19)

(Feleklerin dönme sebebi, Levlâk'e mazhar olan; zulmeti aydınlatan doğu, gerçek sabahın güneşi.)

‘Ulüvv-i şânı levlâk ile sâbit emr-i mi‘râcun
Müzekkî nass-ı sübhân ellezî esrâ güvâhıdur (Kâmî, K.4/8)

(Şanını yüceliği ve Levlâk’e mazhar olması Miraç ile sabit olan.)

Cüyende-i nazm-ı devr-i eflâk
Şâyân-ı hitâb-ı lutf-ı “levlâk” (Kâmî, Tuhfetüz-zevra b.55)

(Feleklerin dönüşünün sebebi; Levlâk hitabının yakışanı.)

Ey pâdşeh-i taht-ı serâ-perde-i levlâk
Cibrîl-i emîn şem‘üne pervâne-i çâlâk (Arpaeminizâde Sâmi, G.67/1)

(Levlâk otağındaki tahtın padişahı, senin ışığına Cebrail pervane olmuştur.)

Hamdullah Hamdi de, hadiste geçen herhangi bir kelimeye yer vermeden söz konusu hadisi hatırlatan şu kurguyu yapmıştır:

Tan mı disem vücûduna fahr-ı ta‘ayyünât
Çünkü zuhûr-ı ‘âleme zâtun durur sebab (Hamdullah Hamdî, G.9/7)

(Varlığına, mevcudatın övüncü desem şaşılır mı? Zira âlemin ortaya çıkmasına/yaratılmasına senin zatın sebeptir.)

Hadis-i Kudsi Levlâke levlâk yinelemesi olarak şu şekillerde geçmektedir:

Hem buyurdun şânına levlâke levlâk ol cânın
Muşafâyı cümleye cânân iden Perverdigâr (Ümmi Sinan 24/3)

(Mustafa’yı cümle yaratılanın sevgilisi eden Allah, o canın şanına uygun olarak “Levlâke levlâk” buyurdu.)

Şânında anun ki didi Hâlık
Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk (Hakikî, 323/3)

(Hâlık onun şanına layık bir biçimde, sen olmasaydın mevcudatı yaratmazdım, dedi.)

Sebeb-i tantana-i arz-ı ber-eflâk eflâk
Bu ne şândur bu ne şevket bu ne levlâ levlâ (Nigarî, 12/9)

(Feleğin arz üzerinde yaratılma sebebi; bu nasıl bir şan ve şevkettir, bu nasıl levlâk'tır?)

Ahmedî, Yunus Emre'nin de bir dörtlüğünde "Yer gök yaradılmadan/Hak bir gevher eyledi//Nazar kıldı gevhere/Sıgmadı devr eyledi" şeklinde dile getirdiği düşünceleri bir beyitte şöyle söylemiştir:

Ezel nakkâşî nakşunı yazarken
Nazar ol nakşa idüp didi levlâk (Ahmedî, 367/2)

(Ezel nakışçısı/Yaratıcı, nakşını işlerken/yaratırken; o nakşa nazar kılıp Levlâk, dedi.)

Ahmedî, başka bir beytinde de Hicr Suresi 72. Ayette geçen "senin ömrüne andolsun ki" anlamına gelen "le amruke" ibaresi ve Leyl suresi 1. Ayette geçen "ve'l-leyli", Şems Suresi 1. ayette geçen "Ve's-şemsi ve duhâhâ" ibareleri ile zikretmektedir:

Hil'at ana le-'amrûke ve levlâdur yakîn
Ve'l-leylidür saçı yüzi ve's-şemsi ve'd-dûhâ (Ahmedî, K.5/63)

(Le-amrûke ve levlâk ona bir hil'attir; onun saçı ve'l-leyli, yüzü ise ve's-şemsi ve'd-dahâdır.)

Fevzî, aşağıdaki beyitte hadisin hemen tamamına yakınına kullanmıştır.

Hakunda buyurmadı mı levlâk
لولاك لما خلقت الافلاك (Fevzî, Tercibend/4-7)

(Hakkında, sen olmasaydın sen olmasaydın felekleri yaratmazdım, diye buyurmadı mı?)

Ey mefhar-ı lütf-ı sırr-ı levlâk
Aşkundur iden beni elemnâk (Fevzî, Terkibend/8-9)

(Ey Levlâk sırrının övüncü, aşkın beni kederlendirdi.)

Malatyalı Şehrî de hadisin tamamına yakınına iktibas etmiştir:

Şânunda buyurdu izîd-i pâk
Levlâke lemâ halakte’l-eflâk (Şehrî, Mst.1/I-10)

(Senin şanında Hak, sen olmasaydın sen olmasaydın felekleri yaratmazdım, buyurdu.)

Aşağıdaki beyitlerde Levlâk, berat ve aynaya benzetilerek kullanılmıştır:

Yazılır nâme-i menşûr-ı berât-ı levlâk
Çekdi kudret eli tugra-yı belâgât-âsâ (Şehrî, G.111/7)

(Levlâk beratı yazıldığında Kudret eli, ona belagat tuğrası çekmiştir.)

Cilvegâhum durur âyine-i levlâk benüm
Men ‘aref remzi sudûrına sebep bendendür (Şehrî, Trc 2/II-4)

(Levlâk aynası benim parladığım/aksettiğim yerdir; kendini bilen Rabbini bilir sözünün ortaya çıkışına sebep benim.)

Aşağıdaki rübaide ise Levlâk, gül bahçesine benzetilmiştir:

Şehrî sebep-i hilkatüni derrâk ol
Endişe-i dünyâ-yı deniden pâk ol
Na‘t-ı şeh-i kevneyne zebânun vakf it
Nev-bülbül-i gülzâr-ı gül-i Levlâk ol (Şehrî, R.1)

(Ey Şehri, yaratılışının sebebini anla, aşağılık dünyadan kaygısını bırak, dilini iki cihanın şahının övgüsüne hasr et, Levlâk gülünün bulunduğu bahçenin yeni bülbülü ol.)

SONUÇ

Hz. Peygamber’e olağanüstü bir paye yükleyen “Levlâke levlâk lemâ halaktü’l-eflâk” (sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım) hadis-i kudsîsi klasik şiirimizde oldukça fazla yer bulmuş, pek çok şairimiz beyit ve mısralarında bu hadisten iktibaslar yapmışlardır. Bu hadisin sahih olup

olmadığı hususu bir İlahiyat sorunu olup, edebiyat ve şiir için, işin bu tarafından çok, ondaki çekicilik ve muhatabı etkileme tarafı ön plana çıkmaktadır. Öyle veya böyle bu söz ve karşıladığı kavram alanı oldukça talep görmüş ve kullanılmıştır.

Bu hadis, özellikle vezinden dolayı ve ayırıcı bir özellik arz etmesi bakımından “Levlâk” yalın haliyle çokça tercih edilmiştir. Zaman zaman yineleme şeklinde ve bazen hadisin tamamına yakını iktibas edilmiştir. Levlâk kelimesini nitelendirmek üzere şah, taç, taht, sır, hutbe, sera-perde, otağ, ayna, gül, gül bahçesi, hazine, lütuf, berat, sikke, hil’at gibi kelimeler kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in yaratılanların şahı olması ilgisinden hadis, genellikle saltanatla ilgili kelimelerle birlikte kurgulanmıştır. Bazı beyit ve mısralar ise söz konusu hadisten herhangi bir sözü zikretmeyip anlamını çağrıştıran ifadelerle sahiptir.

KAYNAKÇA

AKSOYAK, İ. Hakkı ve ARSLAN, Mehmet (2018). *Haşmet Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

ARI, Ahmet (2011). *Sâkıb Dede ve Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

AYDEMİR, Yaşar (2018). *Ramazan Behiştî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

BAŞPINAR, Fatih (2008). “17. Yüzyıl şairlerinden Beyânî’nin Divanı: İnceleme-Tenkritli Metin” Dr. Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

BAYAK, Cemal (2017). *Sehâbî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

BİLGİN, Azmi (2017). *Ümmî Sinan Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

BİLGİN, Azmi (2017). *Nigarî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

BOZ, Erdoğan (2017). *Hakikî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

DEMİRCİ, Mehmet (1997). “*Hakikat-i Muhammediyye*”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.15. ss.179-180.

DEMİREL, Şener (2017). *Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

EREN, Abdullah (2017). *Mehmed Sıdkî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ERTEM, Rekin (1995). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara; Akçağ Yayınları

GÜLER, Zülfi (2006). “*Yunus Emre’nin Nur-ı Muhammedî Anlatımının Türk Yaratılış Destanlarıyla Benzerliği*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 63-72.

KAPLAN, Yunus (2012). *Fevzî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

KUTLAR, Fatma Sabiha (2017). *Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

OKÇU, Naci (2012). *Şeyh Gâlib Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖZYILDIRIM, Ali Emre (1998). *Hamdullah Hamdî Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim ve DUYMAZ, Ali (2002). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

TAŞ, Hakan (2017). *Vahyî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

TATÇI, Mustafa (2014). *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhiyât*, İstanbul: H Yayınları

YAŞAR, Akdoğan (2012). *Ahmedî Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

YILDIRIM, Ahmet (2000). *Tasavvufun Temel  ğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara: T.D.V. Yayınları.

YILDIRIM, Ali (2000). “K m ’nin Tuhfetü’z-Zevr  Adlı Mesnev si”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.5, ss.81-111

YILDIRIM, Ali (2009). *K m  D v n  (Edirneli Efendi Çelebi) Hayatı, Sanatı, Eserleri ve D v nunun Tenkitli Metni*, Ankara: M.E.B Yayınları.